

Bodleian Libraries

UNIVERSITY OF OXFORD

This book is part of the collection held by the Bodleian Libraries and scanned by Google, Inc. for the Google Books Library Project.

For more information see:

<http://www.bodleian.ox.ac.uk/dbooks>

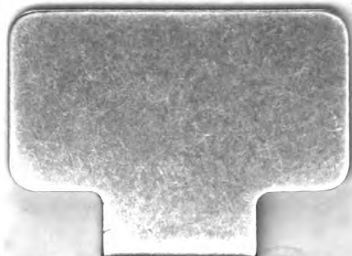
This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 2.0 UK: England & Wales (CC BY-NC-SA 2.0) licence.

Sem. 3.

Sen. 3. 250

DE
ASSYRISCHE EN BABYLONISCHE
ONTDEKKINGEN

MET BETREKKING TOT SCHRIFT EN TAAL,

BEOORDEELD DOOR

PROF. **EWALD** TE GÖTTINGEN.

NAAR HET HOOGDUITSCH EN MET EENE VORREDE VORZIEN

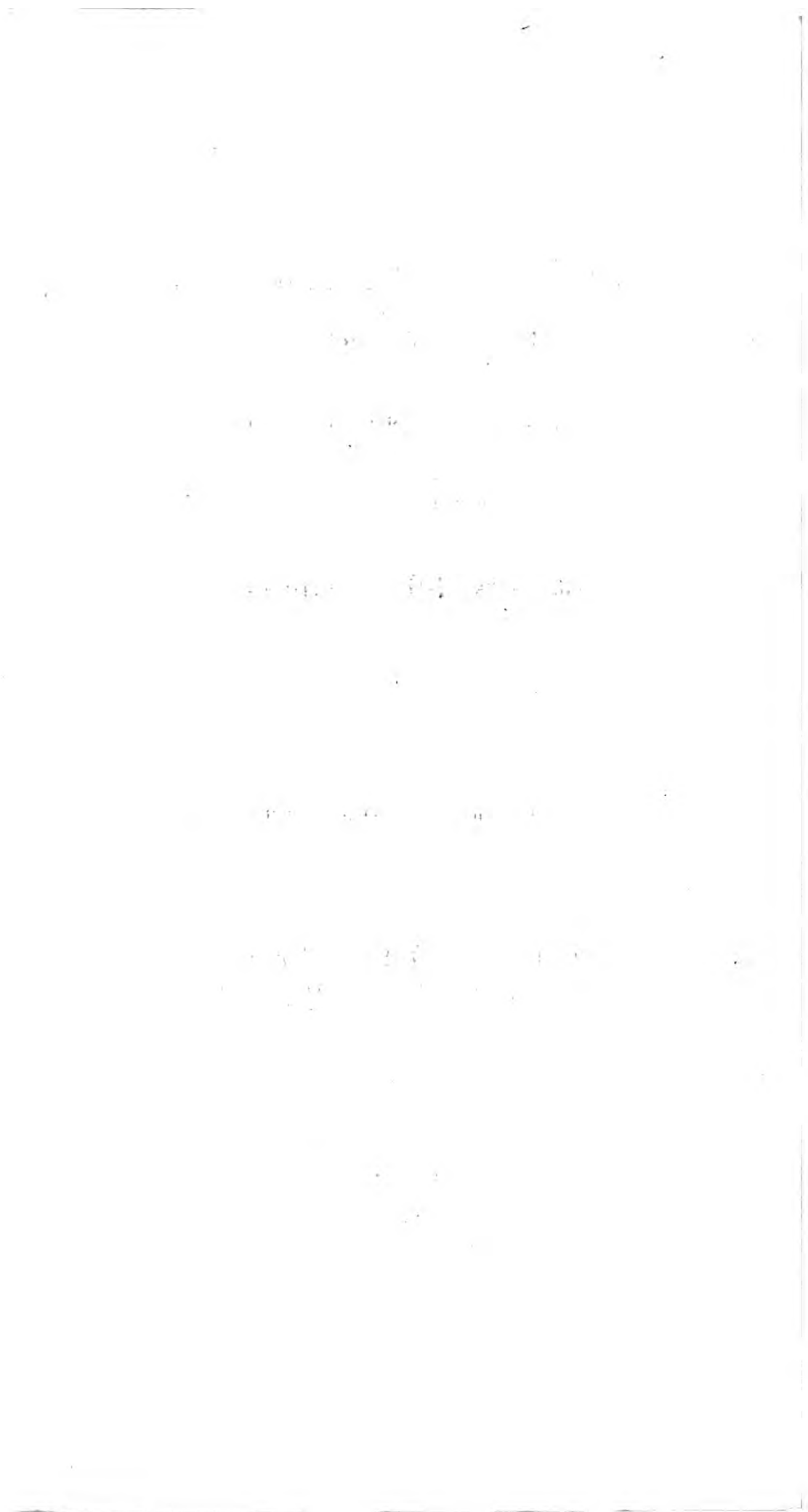
DOOR

D^r. L. J. F. JANSSEN,
CONSERVATOR BIJ HET MUSEUM VAN OUDHEDEN TE LEYDEN.

TE LEIDEN, BIJ
E. J. BRILL.

1851.

V O O R R E D E.

Het opstel hier aan mijne landgenooten aangeboden is afkomstig van een' man, wiens naam in de Oostersche talen, geschiedenis en oudheden met veel roem bekend is, en die ook bij ons te lande wegens zijne wetenschappelijke taalstudieën hoog aangeschreven staat. Het betreft een onderwerp dat in den jongsten tijd door de opgravingen en ontdekkingen in Assyrië veelzijdige belangstelling niet slechts van geleerden, maar van alle beschaafden in Europa heeft opgewekt en nog voortdurend blijft opwekken. Dit zal de overbrenging er van in het Nederduitsch regtvaardigen en mogelijk zelfs tot aanbeveling daarvan strekken kunnen. De verbazende menigte Assyrische opschriften in de laatste jaren gevonden, en deels in de Museums

van Londen en Parijs overgebracht, deels in afschriften door geleerden op de plaatsen medegenomen, belooft, zoo zij zal ontcijferd zijn, groote opheldering over de vroegste geschiedenis des menschdoms en der beschaving, en ook bepaaldelijk over vele dier zeldzame, fraaije en belangwekkende bouw- en beeldhouwwerken die met die opschriften als overdekt zijn. Reeds geruimen tijd hielden zich dan ook geleerden met de ontcijfering bezig, en nu en dan vindt men in buitenlandsche tijdschriften berigten van schitterende resultaten hunner proefnemingen, zonder dat evenwel de gronden waarop zij steunen zijn opgegeven. Men is daarom met regt begeerig te weten, hoe het heden ten dage eigenlijk met die ontcijfering staat, wat er al is ontcijferd, en welke hoop men daaromtrent voor de toekomst voeden mag? Men is daarnaar te meer begeerig, omdat uit die berigten tevens blijkt, dat bekwame mannen, in methode en resultaten soms grootelijks verschillen. Welkom moet daarom de stem zijn van een' geleerde, die, toegerust met de vereischte kundigheden en uitstekende door kritiek, den gang der ontcijferingen zelfstandig gevolgd heeft. Daarom heeft zeker menig een, even als wij, met erkentelijkheid het oordeelkundig verslag begroet, dat Prof. EWALD onlangs in de Gött. Gel. Anzeigen van April jl. dienaangaande bekend gemaakt heeft. Maar dat tijdschrift is in ons Vaderland niet veel verspreid: mag ik wel tot bewijs aanvoeren, dat het zelfs op onze Akademische Bibliotheek (waar

zulke uitstekende tijdschriften wel het minst behoorden gemist te worden) sedert lang niet meer wordt bijgehouden¹⁾? Die weinige bekendheid is eene reden te meer dat wij de moeite der vertaling van dat opstel op ons namen, in de hoop van daardoor zooveel ons mogelijk was bij te dragen, dat men bij ons te lande met eenigen grond wist, hoe het met die ontcijfering thans gesteld is. In een populair overzicht voorleden jaar over de ontdekkingen van Nineveh in het licht gegeven²⁾ werd kort, en gelijk het van een' niet ingewijden als ik ben te verwachten was, zonder beoordeeling, van die ontcijferingsproeven eenig gewag gemaakt; het is mij zeer aangenaam nu zelf eene betere onderrigting van een' geleerde te kunnen aanbieden, die de door mij overgelaten leemte op eene wijze aanvult welke boven mijnen lof ver verheven is. Hier wordt o. a. gehandeld over de redenen, waarom de Assyrisch-Babylonische opschriften zoo moeilijk te ontcijferen zijn; over de voornaamste hulpmiddelen die ons daartoe als nog ten dienste staan, en over het gebruik hetwelk daarvan tot dus ver, vooral door RAWLINSON, gemaakt is, tot opheldering zoowel van het schrift en de taal

¹⁾ Het geacht bestuur dier bibliotheek zal mij deze aanmerking wel ten goede willen houden, aangezien zij in het algemeen, niet in mijn eigen belang gemaakt wordt, want mijne geëerde Göttingensche vrienden hebben de goedheid mij de nummers die mij bijzonder interesseren van hunnentwege regelrecht toe te zenden; waarvoor ik hun zeer verplicht ben.

²⁾ Utrecht, bij KEMINK, 1850. 8°.

als van de geschiedenis ; en dat alles wordt op eene zoo gemakkelijke wijze voorgesteld , dat het niet enkel voor geleerden van het vak , maar voor iederen beschaafden verstaanbaar is.

Maar het opstel van EWALD , zegt men misschien , is eigenlijk eene recensie , en wel van een boek , dat in deze oogenblikken nog in geene onzer openbare vaderlandsche Bibliotheken aanwezig is , te weten , van de Inscriptions in the cuneiform character from Assyrian monuments etc. , op kosten van het Britsche Museum bij LONGMAN en PICKERING in dit jaar uitgegeven ; en bij gebreke van dát werk , zal men men zich van deze recensie misschien minder vruchten beloven ? Deze vrees is ongegrond ; wij vertrouwen , dat zulks bij de lezing van het opstel blijken zal ; en juist de omstandigheid dat het eene recensie van gemeld werk is , verhoogt er onzes inziens de waarde van , aangezien dat werk , eene voorname bron zijnde voor de Assyrisch-Babylonische taalstudie , daardoor bij ons te lande tevens in aard en inhoud eenigzins bekend wordt , er ook mogelijk te spoediger om zal worden aangekocht , en een of ander onzer jeugdige Oosterlingen er door kon opgewekt worden om mede zijne krachten te wijden aan de ontcijfering van deze veelbelovende raadselen , mededingende naar een takje van den lauwerkrans , die slechts op de baan hier door EWALD aangewezen verworven zal kunnen worden.

De eigenaardige stijl van den geleerden schrijver heeft niet gedoogd altijd letterlijk te vertalen; ik zou gevreesd hebben alsdan voor onzen Nederduitschen lezer duister te zullen worden. Daarom is er op enkele plaatsen een woord bijgevoegd of afgelaten, en zijn de volzinnen soms omgezet of verkort. Ik geloof daarvoor geene verschooning te behoeven, daar het geenszins gemakshalve geschied is, en daar ik overtuigd ben er althans naar gestreefd te hebben, om de juiste bedoeling van den schrijver met getrouwheid terug te geven.

Aangezien het mij mogelijk niet zoo spoedig vergund zal zijn over de Assyrische oudheden iets afzonderlijks in het licht te geven, veroorloof ik mij ten besluite nog eenige geschriften aan te voeren, die eerst sedert het voornemd overzigt over de ontdekkingen van Nineveh zijn uitgekomen, en die dus tot aanvulling der literatuur zullen kunnen strekken.

J. P. FLETCHER, *Notes from Nineveh and travels in Mesopotamia, Assyrie and Syria.* Londen 1850, 2 vol. 8°.

W. S. W. VAUX, *Nineveh and Persepolis; an historical sketch of ancient Assyria, with an account of the recent researches in those countries.* Hall, 1850. 8°.

J. BLACKBURN, *Nineveh, its Rise and Ruin.* Londen, 1850.

HINCKS *On the khorsabad inscriptions.* Dublin, 1850. 4°.

RAWLINSON, *a commentary on the cuneiform inscriptions of Babylonia and Assyria etc. Read before the Royal Asiatic society.* Londen, 1850. 8°. 83 pp.

M. A. STERN, *Die dritte Gattung der Achämenischen Keilinschriften*, Göttingen 1850. 8°.

G. L. GROTEFEND, *Nachträge zu den Bemerkungen über ein Ninivitisches Thongefäss*. Göttingen, 1850. 8°.

Voorts de geschriften in dit opstel door EWALD aangevoerd.

De stoute bedenkingen van Dr. HOEFER te Parijs, tegen de ontdekking van Niniveh, blootgelegd in zijne Première mémoire sur les ruines de Niniveh. (Paris 1850. 8°) zijn vooral wederlegd door QUATREMÈRE, in het Journal des Savants, 1850 Jun; door VAUX, in zijn aangevoerd werk, en door A. DE LONGPERIER, in zijn opstel: Antiquités Assyriennes, in de Revue archéol. 1850 p. 427 suiv.

LEYDEN, den 26 Junij 1851.

L. J. F. JANSSEN:

Inscriptions in the cuneiform character, from Assyrian monuments, discovered by A. H. Layard, D. C. L.; London printed by Harrison and Son, sold at the British Museum by Longman and comp., and W. Pickering, 1851. 101 pp. in folio.

Dit werk bevat, op 98 zeer groote bladen, de opschriften, die tot dus ver door LAYARD ontdekt en door hem ter bekendmaking overgegeven zijn, alsmede nog eenige andere die in het Britsche Museum bewaard worden. Daardoor is nu weder eene belangrijke schrede voorwaarts gedaan tot verlevendiging der sedert derdehalf duizend jaren onder de aarde bedolven of op andere wijze verduisterde Assyrisch-Babylonische oudheid; en ofschoon dit werk bijna niet anders aanbiedt dan een' klaarblijkelijk met groote zorgvuldigheid en omzigtigheid bewerkten afdruk dier opschriften, zoo is men toch aan het beleid der bestuurders van 't Britsche Museum, even als aan de HH. LAYARD, RAWLINSON en BIRCH, opregten dank schuldig voor den ijver, dien zij betoond hebben in het met den meest mogelijken spoed bekend maken van deze verrassende getuigenissen over het wezen en leven eener lang vervlogen oudheid. Wanneer men met dit, zeer onlangs verschenen,

•

werk de vele opschriften zamenvat die door GROTEFEND in het mede eerst onlangs verschenen IV^{de} deel der Verhandelingen van de Koninklijke Maatschappij der Wetenschappen alhier ¹⁾ en vroeger in afzonderlijke geschriften of in mengelwerken, door het *Journal Asiatique* en het groote Parijsche werk over *Niniveh*, alsmede door de uitgave van de drievoudige spijkeropschriften der Perzische gedenkstukken (ofschoon die op verre na nog niet voltooid is) in het licht gegeven zijn, dan erlangt men door dat alles eene voorstelling van de plaatselijke uitgestrektheid waarop die spijkeropschriften gevonden worden en van hunne innerlijke groote verscheidenheid, die alles overtreft wat men dien-aangaande ook maar van verre zou hebben kunnen vermoeden.

Werden wij reeds vroeger door de drievoudige soort van spijkeropschriften op Perzische gedenkstukken tot verbazing geroept, en werd die vermeerderd door het van lieverlede bekend worden van eenige exemplaren van Babylonische spijkeropschriften, die zich weder als eene verschillende soort kenmerken, dan hebben wij ons thans nog veel meer te verwonderen, nu wij ook de Assyrische spijkeropschriften, die met de Babylonische op het nauwst verwant zijn, uit strecken zoover van elkander verwijderd, en wat nog belangrijker is wederom in verschillende soorten

¹⁾ Het eerste der daarin uitgegeven opschriften, de zoogenoemde cylinder van BELLINO, verschijnt thans wel is waar ook in het Engelsche werk, maar dit is toevallig; dat opschrift was hier reeds in het jaar 1848 uitgegeven, hetwelk men ginds verzuimd heeft op te merken; ook zal men niet zonder vrucht beide uitgaven vergelijken, omdat zij in meer of min gewigtige punten van elkaár verschillen. Vooral ziet men er duidelijk uit, welke beginselen de Engelsche uitgevers in het scherpere afdeelen der woorden gevolgd zijn.

ontwikkeld, voor ons zien. Het grootste aantal der opschriften van het voor ons liggend werk behoort tot gewesten, die men in meer bepaalde beteekenis tot *Assyrië* kan rekenen; naast deze staat op p. 74 een opschrift van *Palu*, eene ver naar het noordwesten gelegen plaats, en op p. 31 en 36 en volgg., bevinden er zich twee uit *Susiana* en *Aelam* ver in het zuidwesten gelegen, en deze laatsten zijn van eene opmerkelijk verschillende soort.

De aanwezigheid van zoo vele en in schriftontwikkeling zoo zeer verschillende spijkeropschriften is reeds op zich zelve een geschiedkundig verschijnsel hetwelk de meeste opmerking verdient, en indien wij ook al de ontcijfering dezer opschriften nimmer tot eene geheele of maar gedeeltelijke zekerheid mogten kunnen brengen, zou men toch geenszins de veelvuldige moeite en kosten mogen betreuren, die er tot onthulling van dit geschiedkundig raadsel noodzakelijk waren en nog verder vereischt worden zullen.

Behoort het schrift als zoodanig tot de verwonderlijkste voortbrengselen van den menschelijken geest, dan is het spijkerschrift in het bijzonder, als ontstaan zijnde uit eene geheel andere aandrift [Antrieb] en een geheel ander begin als de meeste overige aloudè schriftsoorten en als niet vergelijkbaar wat zijne grondtrekken betreft, met de Chinese of Egyptische of eenige Semitisch-Europesche schriftsoort, van allen het belangwekkendste, omdat het van aanvang af de meest zinnelijke (natuurlijke) schriftsoort is. Wanneer men mogelijk zou vermoed hebben dat eene zoo geheel uit gedachtenstreepen (dit woord in de oorspronkelijke beteekenis genomen) zaâmgestelde schriftsoort zich zou beperkt hebben tot eene kleine uitgestrektheid der aarde, en slechts voor korten tijd onder één enkel volk in gebruik zou ge-

weest zijn, dan zien wij thans integendeel, dat zij eenmaal op een uitgestrekt gebied van landen in zwang was en zich gedurende eene reeks van eeuwen, door zeer vele wisselingen van tijden en volken heen, zeer verschillend ontwikkeld heeft. Hier opent zich dus voor ons eene geheel op zich zelve staande schriftwereld, met zeer verschillende takken en afwisselingen, ofschoon die afwisselingen weder niet zoo ver uiteenloopen, dat men niet in allen denzelfden oorsprong zou kunnen herkennen en de oudere en nieuwere onder hen niet gemakkelijk zou kunnen onderscheiden, of althans met groote waarschijnlijkheid vermoeden. De Babylonische en Assyrische soorten zijn de minst eenvoudige, het minst gemakkelijk te behandelen. Hare honderde zeer veelvoudige en zeer zamengestelde teekens gelijken, wanneer zij in doorlopende rijen geplaatst zijn, eer op Chineesch dan op eenig ander schrift; en wanneer de geschiedenis van het schrift in 't groot overal leert, dat elk schrift (niettegenstaande zekeren teruggang in bijzondere tijden en onder bijzondere omstandigheden) in tijdelijken vooruitgang, bijzonder echter in plaatselijken overgang tot andere volken en andere talen, steeds naar grootere vereenvoudiging streeft, zou men reeds hiernaar vermeenen kunnen, dat het oudste en meest ingewikkelde spijkerschrift zich in zijne verdere verspreiding naar *Susiana*, *Medië* en *Perzië* trapsgewijs steeds meer had vereenvoudigd tot die soort, die men thans begonnen is de Medische of ook wel de Scytische te noemen, en voorts nog meer tot de Perzische waarin zij tot een eigenlijk alfabet werd.

De begeerte om dit Assyrisch en Babylonisch spijkerschrift te ontcijferen, laat zich gemakkelijk verklaren. Dit schrift bevindt zich niet enkel op baksteen en andere voorwerpen in kleine rijen, maar geheele muren van heerlijke

gebouwen, rotsen en zuilen zijn er mede overdekt, en naarmate het ijveriger en met grooter moeite gezocht wordt en ook in meer onverwachten rijkdom, ja in bijna weelderige verkwisting wordt aangetroffen, hebben wij meer regt te veronderstellen, dat het ons ook in geschiedkundig opzigt een' zeer belangrijken oogst zal opleveren. En zoodoende is dan ook in de laatste jaren in verschillende gewesten, maar in het bijzonder dáár waar men 't naast bij de bronnen is, te Parijs en in Engeland, een levendige ijver ontstaan om de ontcijfering te vinden en als met geweld te bejagen. Maar dat nieuwe goed schijnt zoo haastig niet gewonnen te kunnen worden, en bij de heerschende onbekendheid met den waren toestand en met de gronden van deze zaken, hoedanige onbekendheid hier en daar misschien slechts door stoutheid van voorbarige proefnemingen overtroffen wordt, is het wel de moeite waard hier in 't kort de redenen in het licht te stellen, die op eene zoo geheel gemakkelijke en spoedige ontcijfering geene hoop geven.

Dit schrift, hoe het ook ontstaan en zamengesteld zij, heeft zelve zeer weinig gezorgd om gemakkelijk verstaan te worden, en het is hierin juist het tegenovergestelde van het Perzische spijkerschrift. In het voor ons liggende werk zijn wel is waar de trekken in groepen (het zij deze enkele of zamengestelde letters of ook geheele woorden bevatten) zeer duidelijk en sierlijk van elkaâr gescheiden en daardoor volgens onze manier goed leesbaar geworden ¹⁾; gelijk men in het algemeen aan het Engelsche

¹⁾ Bij het opschrift p. 43—45 zijn daartoe zelfs de afzonderlijke volzinnen door streepen gescheiden. Wij zien echter niet of zulks ook in het oorspronkelijke schrift het geval was?, te minder omdat de streepen van den 25sten regel af ophouden. Men had den lezer daaromtrent een' wenk behooren te geven.

werk de verdienste moet roemen van het (bezwaarlijke)
 vergelijken der velerlei naar Engeland overgebragte opschrif-
 ten, en van een daardoor mogelijk geworden overzigt en
 een gemakkelijker gebruik der stof, zoodat het ons bijna
 toeschijnt, dat dit Engelsche werk in verhouding staat
 tot het grootere Parijsche over Khorsabad, gelijk eens de
 Londensche Polyglot tot de Parijsche. Maar op de oorspron-
 kelijke gedenkstukken vertoont zich het schrift gansch an-
 ders; met geheel in elkaâr getrokken trekken, zoodat men
 niet gemakkelijk, slechts ter naauwernood, het einde van
 een enkel teeken of van een woord kan vinden. Wanneer
 het schrift van alphabetischen aard was, gelijk het Perzi-
 sche, hetwelk een uit een beperkt aantal teekens zamenge-
 steld spijkerschrift is, dan zou uit dien hoofde de kunst
 om het te ontcijferen wezenlijk ligter zijn. Maar wij hebben
 hier een zeer groot aantal teekens van deels eenvoudige en
 deels zamengestelde soort, en eene nadere beschouwing daar-
 van leert, dat een grooter of kleiner aantal geheele woor-
 den moet voorstellen. Wanneer nu de Chinezen, wegens
 hunne in het algemeen nooit geheel afgebroken of verstoorde
 aloude ontwikkeling, de beteekenis van hun teekens-schrift
 altijd tamelijk volledig bewaard hebben, en wanneer ons bij
 het Egyptische teekens-schrift tot wezenlijke hulp strekt:
 dat de meeste teekens op zich zelve gemakkelijk te verstaan
 zijn, dat eenige gedenkstukken van een' Griekschen tekst
 vergezeld zijn, en dat er aangaande die teekens bij Griek-
 sche schrijvers een niet onbelangrijk getal oude overleverin-
 gen wordt aangetroffen, dan vallen alle zoodanige hulpmid-
 delen bij het Assyrische schrift geheel weg. Deze klank-
 teekens, zoo velen als wij daarvoor houden mogen, leeren
 ons op zich zelve niet het minste aangaande hunne betee-
 kenis; die beteekenis ging door de vroege verwoesting der

gansche Nivevitische, voorts ook van de spoedig daarop gevolgde Babylonische beschaving geheel verloren, zonder dat de toen beschaafde volkeren er zich veel om bekommerd, of voor eene naauwkeuriger kennismeming van zulke wonderen der grijze oudheid bijzonderen ijver betoond hebben. Hierbij komt de moeilijkheid van den inhoud der opschriften, zoowel der groote als der kleine, zoowel der Assyrische als der Babylonische. Overal is bij soortgelijke ontcijferingen het vinden van konings- en van Godennamen het eerste waarnaar men streeft. Bij het Perzische spijkerschrift had men slechts aan de weinige ons geheel bekende groote koningen, en aan den éenen, grooten, algemeen bekenden Perzischen God te denken, en zoo was het eerste, zekere begin ter hunner ontcijfering, hoe buitengemeen moeilijk en verdienstelijk de pogingen ook waren, toch betrekkelijker gemakkelijk. Nu zijn van de Assyrische koningen wel zeer lange reeksen van namen door Grieksche boeken tot ons overgekomen, maar reeds die verbazende menigte veroorzaakt hier ligtelijk duisterheid, en bovendien verkeeren zij in een' zoo kalen, woesten, verwilderden en verduisterden toestand, dat wij uit deze alléén weinig zekers kunnen opmaken. Van de Babylonische heerschers kennen wij, wel is waar, de eenigzins lateren wat meer van nabij uit den Ptolemaeïschen Canon en uit andere bronnen; maar van den Babylonischen godenkrets is ons weinig met zekerheid bekend. Eindelijk de moeilijkheid der taal. Zoodra men op de Perzische gedenkstukken de namen van een' DARIUS en XERXES gelezen had, kon men ligt verder komen, omdat geen deskundige de naauwe verwantschap der oud-Perzische en oud-Indische talen betwijfelde, en hier konden volhardende proefnemingen niet ligt eene tamelijk spoedige uit-

komst missen. Maar welke talen eens in *Assyrië* en *Babylonië* geheerscht hebben, is ons van voren geenszins met even zoo veel zekerheid duidelijk, aangezien wij niet weten of althans de heerschers van *Assyrië* en *Babylonië* ook gezamenlijk Arameesch gesproken hebben; hoe waarschijnlijk zulks overigens ook, op grond van vele aanwijzingen, zijn moge.

Zien wij rond naar de hulpmiddelen tot ontcijfering, dan ontbreken ons deze wel niet geheel en al, maar zij zijn deels op zich zelve zoo moeilijk met eenige zekerheid te gebruiken, deels nog zoo weinig bekend gemaakt, dat hun gezamenlijk bedrag tot nog toe slechts als zeer gering kan aangeslagen worden.

Het eerste hulpmiddel, hetwelk hier in velen opzichte ook wel het laatste en gewichtigste blijven zal, is de bloote vergelijking der opschriften zelve, van elk opschrift in al zijne teekens en merkteekens en van allen onderling en met elkander. De stomme trekken beginnen te spreken, en het verstijfde dat, als door een' zwaren en onheugelijk langen tooverslaap bevangen, sedert duizende jaren als dood nederlag, begint zich te roeren en te bewegen, zoodra een verstandig en liefdevol oog niet moede wordt om het telkens en bij herhaling te betrachten. De ondergeteekende had reeds vroeger door zorgvuldige vergelijking en onderzoeking der opschriften van het groote Parijsche werk, en nu weder van die van het genoemde Engelsche, veel gevonden wat den eersten grondslag van alle verdere ontcijferingsproeven behoort uit te maken, eer hem daarover de proeven van andere straks te vermelden geleerden ter hand gekomen waren, en hij had zich langs dezen weg reeds menig deel van die vooraf noodzakelijke kundigheden eigen gemaakt, die, hoe gemakkelijk zij aan

later komenden toeschijnen mogen, echter inderdaad slechts door moeijelijk zoeken en nadenken verworven kunnen worden. Tot zulke eerste proefnemingen prikkelt bovenal het lange opschrift der te *Nimroed* gevonden gedenkzuil (reeds uit hoofde van haren vorm noem ik haar niet obelisk). Men erkent daarop eene soort van teekens, die zich weldra als eene rij van een doorlopend getal verraden, en men vindt zoodoende eene der eerste bouwstoffen, waar het hier op aankomt, te weten, de getalteekens. Men bespeurt dáár verder, rondom die getalteekens, andere die telkens regelmatig terugkeeren, en men heeft regt om te veronderstellen, dat deze den inhoud van jaren uitdrukken. Zoo wordt het kennelijk, dat op deze gedenkzuil voornamelijk de daden van een' Assyrischen koning gedurende 31 jaren zijner heerschappij zullen vereeuwigd zijn. En wanneer men nu op andere opschriften dezelfde teekens, al is het dan ook in eene minder lange rij, terugvindt (zoo als in dit werk p. 46 regel 1. 9. 12. 13. 17. 21. 28, p. 52^b regel 7, p. 67 regel 5, p. 69^b regel 3) dan heeft men allezins reden om daar een' volkomen gelijken zin te veronderstellen, en er eveneens geschiedkundige aanwijzingen te verwachten. Zulke inzigten (gelijk ik er hier, voorbeeldshalve, één van gewigtigen aard verduidelijkte) kunnen wij ons dus reeds zelve door zorgvuldig zoeken in deze doode teekens verwerwen, en deze maken den zekersten en noodzakelijksten grondslag uit, waarvan men bij alle verdere proeven uitgaan en waarop men telkens weder terugkomen moet.

Een nader hulpmiddel hebben wij vervolgens in de driedovoudige spijkeropschriften der Perzische gedenkstukken, van welke een' gedeelte altijd schrifttrekken bevat, die wel niet volkomen met de Assyrisch-Babylonische overeenkomen,

maar daaraan toch het meest nabijkomen, en er zich vooral slechts van onderscheiden door een begin van meerdere vereenvoudiging. Daar deze drievoudige opschriften (gelijk men in het algemeen mag aannemen) in de drie verschillende talen en schriftsoorten denzelfden zin moeten opleveren; zou men de eene soort (men noeme haar zoo men wil de Assyrisch-Babylonische) met behulp van de thans reeds vrij zeker verklaarde Perzische kunnen trachten te verstaan, en men zou dit voorts tot ontcijfering van het Assyrische kunnen aanwenden. Maar deze reeds op zich zelve omslagtige en moeilijke weg is, als nog, vol onzekerheden en valstrikken van allerlei aard, en is bovendien in 't algemeen nog nauwelijks voor een tiende gedeelte geopend. Juist die opschriften bevinden zich meest op zeer moeilijk toegankelijke plaatsen in rotsen uitgehouwen, en zijn niet slechts zeer verduisterd en zwaar beschadigd, maar ook door de moeilijkste aanstalten slechts ter nauwernood geheel bereikbaar. Na alles wat in onzen tijd door W. SCHULZ, WESTERGAARD en RAWLINSON met persoonlijke opofferingen verrigt is, blijft hierin nog altijd veel te doen over; zelfs in het Perzische gedeelte der opschriften van *Behistoen* maakt RAWLINSON zoo even (in een bijvoegsel van het *Journal on the R. Asiatic-Society*. Vol. XII. P. 2., London 1850) zeer belangrijke verbeteringen van zijne vroegere afschriften bekend; die hij van eene nieuwe reis derwaarts had medegebragt, en eveneens vernemen wij thans eerst (uit het aangevoerde *Journal* p. 407 verv.) van de onderneming van eenen, sedert reeds overleden, Engelschman TASKER genaamd, die na WESTERGAARD *Naksji-Roestam* bezocht en zich met levensgevaar, aan touwen, van de hoogte van den rots naar beneden gelaten had, en vijf dagen lang, meerdere uren achterelkander in de lucht zwevende een af-

schrift genomen had van het Assyrisch gedeelte van het opschrift aldaar, welk afschrift veel naauwkeuriger zijn zou dan de afschriften van WESTERGAARD. Maar de hoofdzaak voor onze ontcijferingsproeven is, dat men uit de reeds bekend gemaakte Perzische opschriften, in hun Assyrisch gedeelte, de beteekenis van eenige teekens, vooreerst in eigennamen, met tamelijke zekerheid erkennen kan, terwijl echter juist de uitvoerigste en belangrijkste dier opschriften nog in 't geheel niet uitgegeven zijn. Hieruit blijkt, hoe weinig algemeen gebruik wij tot dus ver van dit hulpmiddel (het gewigtigste en zekerste van allen, naar de zaken thans staan) kunnen maken, omdat de afschriften er van nog maar alleen aan hunne bezitters ten dienst staan.

Wij willen dus hier niet verder de overige, meer verwijderde en veel spaarzamer aan te wenden hulpmiddelen onderzoeken, maar merken nog bijzonder op, dat, gelijk er voor een eerst te ontcijferen schrift bepaalde hulpmiddelen, vaardigheid en inspanning vereischt worden, welke door niemand die er zijne krachten aan beproeven wil straffeloos verzuimd kunnen worden, zoo ook eene taal, die uit hare volslagen onzichtbaarheid door ontcijfering het eerst weder aan het licht zal treden, slechts door zulken met gewenschte zekerheid kan behandeld worden, die 1) zich van de bijzondere taal welke zij verlangen te ontdekken door de nader of verder verwante zusters eene voorstelling gevormd hebben die niet enkel uit woordenboeken en andere soortgelijke kleine hulpmiddeltjes geput is, en 2) door meer algemeene taalwetenschap en taalkennis goed begrijpen wat taal in het algemeen is en welke eeuwige wetten iedere bijzondere taal, ook iedere voor het eerst weder in het leven terug te roepene, te volgen heeft. Zonder zulk eene voorbereiding en eene daarmede overeenkomstige bestendige oefening

ning, moet alles of eene geheel ijdele of hoogst onvolkomene proef blijven. En wanneer, uithoofde van de groote moeilijkheid van het onderwerp, niet wel aantemen is, dat ook de beste wil en de veelzijdigste voorbereiding hier plotseling en in eens alles zullen afdoen, behoort men des te meer alles aftewijzen, wat den regten aanvang en den niet minder moeilijken regten voortgang in deze onderzoekingen zou kunnen storen of verhinderen, of waardoor zich zelfs geheel onzekere voorstellingen zouden kunnen vestigen.

Ten aanzien van de opschriften van *Niniveh* hebben tot dus ver te Parijs de heer DE SAULCY en in Engeland de kolonel RAWLINSON vertalingsproeven van enkelen bekend gemaakt. Van een groot opschrift van *Khorsabad*, hetwelk in het Parijsche werk: *monument de Nineveh* bekend gemaakt was, heeft DE SAULCY in de *Revue Archéologique* 1850 eene vertaling overgelegd; maar hij heeft daarbij niet tevens medegedeeld, hoe hij het Assyrisch las; waardoor men in staat zou geweest zijn om te beoordeelen, of hij op een' houdbaren bodem stond of niet. Tegen zulk eene mededeeling zou men zijn kort, daar ter plaats tevens geleverd opstel over eenige Assyrische koningsnamen gaarne gemist hebben; omdat ook hij, immers als nog, slechts zulke gissingen maakt, die alleen met beschouwingen welke wij nog niet bewijzen kunnen, staan of vallen. Of er van DE SAULCY elders over hetzelfde onderwerp een uitvoeriger opstel verschenen zij, is den ondergeteekende niet bekend; maar thans komt hem in handen eene verhandeling van RAWLINSON, *on the inscriptions of Assyria and Babylonia*, in het aangevoerde *Journal of the R. Asiatic Society*, l. c. p. 401—483, die den inhoud uitmaakt van 's mans voordragt over dat onderwerp in de groote en schitterende zittingen

dier sociëteit van den 19 Jan. en 16 Febr. 1850, doch met latere aantekeningen vermeerderd. In deze verhandeling tracht de schrijver een meer algemeen overzicht te geven over de vele opschriften van deze soort, over hare beteekenis, inhoud en taal, en hij vlegt daar eene vertaling tusschen van het groote opschrift der gedenkzuil [zoogenoemde obelisk van *Nimroed*] en van eenige andere. Maar wij moeten ten sterkste betreuren, dat hij van geen enkel opschrift, zelfs van geen' enkelen volzin, eene ontcijfering, die dezen naam verdienen zou, in bekende klanken heeft overgelegd, en dat hij alleen in de aantekeningen hier en daar over een enkel woord of teeken gehandeld heeft. Inmiddels heeft hij daar zijne algemeene wijze van beschouwing over de taal dier gedenkstukken reeds met zulk eene uitvoerigheid en stelligheid medegedeeld, dat wij niet nalaten kunnen die in nadere overweging te nemen. De andersoortige groote verdiensten van RAWLINSON in het naauwkeurig afteekenen en ontcijferen van Perzische gedenkstukken zijn van elders bekend; wij vragen hier enkel, welke nieuwe uitsluitsels hij over het Assyrisch gegeven heeft?

Vooreerst meent hij, dat de kunst van het spijkerschrift, en wel in de eerste plaats van het Assyrische, onmiskenbaar aan *Egypte* ontleend is. Men weet wel niet of het in zijne oorspronkelijke gedaante, even als het Egyptische, enkel werkelijke voorwerpen afgebeeld en eerst allengs zijne gewone gedaante ontvangen hebbe, dan of het terstond, van den aanvang af, zich het hieratische of demotische schrift der Egyptenaren tot voorbeeld gekozen heeft; maar naar den ganschen aanleg kan men, volgens hem, aan den Egyptischen oorsprong niet twifelen. Onderscheiden dagbladen melden, dat onlangs een te Parijs levend geleerde zich de prioriteit heeft toegeëigend van het ontdekken en bekend-

maken dezer geleerde beschouwing ¹⁾; maar vraagstukken als deze, over den eersten oorsprong en de vroegste voorbeelden van een geheel eigenaardig schrift, behoorde men wijselijk altijd eerst het laatst te berde brengen, om daarna met meer zekerheid en met minder moeite tot de beantwoording overtegaan. Wat baat ons toch nu reeds zulk eene vraag, daar wij het schrift zelve nog volstrekt niet volledig genoeg kennen, en ons dus nog veel minder eene duidelijke voorstelling van zijn oorsprong kunnen maken? Wél ligt *Assyrië* minder ver van *Egypte* dan *China*, en het kan volgens onbedriegelijke sporen niet geloochend worden, dat tusschen beide rijken, ook in de eeuwen der hooge oudheid, een levendig verkeer heeft plaats gevonden; maar dat immer eenig teeken van het spijkerschrift zijn' oorsprong uit de beeldvoorstelling van het voorwerp zelve zou ontleend hebben, is hoogst onwaarschijnlijk, en tot dus ver ook nog door niemand bewezen.

Juist over den inwendigen aard van het Assyrisch schrift geeft RAWLINSON hier nog geene duidelijke voorstelling, die eene eenvoudige borgtogt van zekerheid zou kunnen opleveren. Dat één teeken nu eens eene geheele syllabe dan een' enkelen klank zou aanduiden, liet zich, naar het voorbeeld van 't Sanskrit en van menig ander oud schrift, onder zekere voorwaarden en omstandigheden, nog als mogelijk denken; maar volgens RAWLINSON zou één teeken ook de meest verschillende klanken aanduiden, b. v. *k* en *d*, *t* en *b*, *l* en *v*; ja één dier teekens, naar den klank het naast aan eene *ḥ* komende, zou tevens *b*, *bar* en *pal* uitdruk-

¹⁾ Hier is geleerde ISID. LÖWENSTERN bedoeld; zie diens reclame van prioriteit o. a. in de *Literary-Gazette*, 1850, March p. 161.

ken. Indien nu werkelijk bewezen ware, dat zulke vreemde verschijnselen inderdaad bestonden, zou men hebben nategaan hoe zij welligt mogelijk geweest waren; maar op het Egyptische, als dit alles zullende bewijzen, behoorde men zich voor 's hands liever niet te beroepen; en nog minder had RAWLINSON, tot staving van de mogelijkheid er van, zich behooren te beroepen op het bekende verschijnsel, dat uit het Sanskritsche *dris*, het Grieksche $\delta\acute{\iota}\varsigma$ en het Latijnsche *bis* ontstaan was, want dat deze klanken in verschillende talen de sterkste verwisselingen (altijd echter binnen zekere grenzen en met trappen) kunnen doorloopen, kan niemand bevreemden, maar wél, dat één schriftteeken, zonder eenige duidelijke wet of juiste beperking, alle mogelijke klanken en woorden zou kunnen uitdrukken. Verstrooide voorbeelden uit allerlei talen en taalstammen, dienen in zulke gevallen ligt om slechts meer te verwarren en op den dwaalweg te brengen, en men deed beter van zich bij moeilijke vragen te onthouden van elke, in den jongsten tijd maar al te dikwijls misbruikte, taalvergelijking, dan zich door haar tot misschien geheel dwalende beschouwingen te laten verleiden.

Terwijl kol. RAWLINSON nu van zijne algemeene aanmerkingen over het schrift, overgaat tot die over de taal, zendt hij de bekentenis voorop, dat hij bij zijne herhaalde proefnemingen om haar te leeren kennen en te begrijpen, dikwijls in de grootste wanhoop vervallen is, en dat hij den moeilijken arbeid zeker geheel zou hebben op zij geworpen, wanneer hem de ervaring niet getroost had, dat ook de ontcijfering der Egyptische gedenkstukken, ofschoon die sedert eene halve eeuw vele der meestbeteekenende krachten van het wetenschappelijk Europa bezig gehouden had, toch tot dus ver nog zeer ver van hare voltooiing verwijderd is. Aan die bekentenis brengen wij onze volkomen hulde toe; en ofschoon er, tot dus ver, althans in Duitschland,

onder de geleerden wel niemand geweest is, wien tot ontijfering van het Assyrisch zoo veel hulpmiddelen en zoo veel vrije tijd ten dienst zullen gestaan hebben als aan den heer RAWLINS-SON, wenschen wij hem toch zeer toe, dat zijne veelvuldige en langdurige pogingen eenmaal goede vruchten zullen dragen. Intusschen moeten wij betreuren, dat zijne hier overlegde aanmerkingen ons geen, slechts eenigermate duidelijk inzicht in het wezen en den bouw der Assyrische taal geven. Die taal zou, wat haar wezen betreft, eene Semitische zijn, maar toch zeer belangrijke inmengselen uit andere talen, met name uit de Koptische, bevatten; en toch zouden de wortels der woorden geheel anders zijn dan in het Semitisch, te weten, niet van *drie* maar van *twee* klanken, en het werkwoord zou zelfs zonder de minste onderscheiding van tijdsbepaling nu eens het verleden, dan het tegenwoordige en toekomstige aanduiden. Waarlijk, hier moeten wij vragen, hoe zich de schrijver zelfs maar de mogelijkheid van zulk eene taal in het algemeen heeft kunnen denken? Ook bewijzen vele der door hem bijgebragte aanmerkingen, helaas! maar al zeer, dat hij zich van het wezen en de geschiedenis der menschelijke talen slechts hoogst onvolkomen voorstellingen en inzichten verworven heeft. Men moge al voorbijzien, dat hij p. 415 den nieuw-Perzischen Praesensvorm کُن met den Semitischen wortel כּוּן vergelijkt, ofschoon men omtrent den aard van die Perzische vorming ten minste reeds sedert het eerste bekendworden van 't Sanskrit niet meer in het onzekere kon zijn; maar wanneer hij p. 415 de mogelijkheid van het ontbreken van alle tijdsbepaling in het Assyrische verbum daardoor ondersteunen wil, dat ook in het Hebreeuwsch het gebruik der zoogenoemde *Vav conversiva* een zeker gebrek aan naauwkeurige onderscheiding der tijden zou aanduiden, of wanneer hij zelfs meent, dat dit ontbreken in het Assyrische, het gevoelen

van den heer GARNETT bevestigen zou, »dat het Semitische *verbum* slechts een *nomen abstractum* was, verbonden met een persoonlijk voornaamwoord,» dan zijn zulks inderdaad slechts blijken van groot gebrek aan wetenschappelijke taalkennis. De heer GARNETT is een gansch onbekende naam in de wetenschappelijke wereld, en in Duitschland behoeven zulke, even ongegronde als verkeerde stellingen nauwelijks eenige teregtwijzing. Onder deze omstandigheden kunnen de enkele woorden, die RAWLINSON uit de Assyrische opschriften, volgens zijne ontcijfering en verklaring, aanvoert en met gelijksoortige uit andere talen vergelijkt, ons nog zeer weinig helpen. Had hij in stede daarvan, en van alle zulke voor den taalkenner zeer overtollige aanmerkingen en gissingen, slechts van één grooter opschrift, of maar van een paar regels, eene vertaling in bekende letters of met andere woordteekens gegeven, dan zou hij voor het tegenwoordige een veel nuttiger werk verrigt hebben. Hij belooft intusschen eene nadere verhandeling, waarin dit alles zal opgehaald worden; daarin zal hij dan, naar wij hopen, vooral de met Assyrische overeenkomende Perzische gedenkstukken mededeelen, welke hij, zoo ver wij weten, tot dus ver alleen bezit, en die, naar het boven aangevoerde, den hoofdsleutel tot deze verborgene schatkamer uitmaken. Maar wij kunnen bij deze gelegenheid niet nalaten op te merken, dat ware wetenschap zich ook steeds behoort te openbaren door den meest regtuitloopenden en den meest duidelijken weg van mededeeling en onderrigting. Vragen wij, waarom de schrijver, die zich reeds van elders aangaande de wetenschap zulke belangrijke verdiensten verworven heeft, deze verhandeling, die ons thans zoo weinig nut aanbrengt, juist nu publiek gemaakt heeft, dan vernemen wij uit zijn voorberigt p. 401, dat hij daartoe besloten had, om andere geleerden, die om den prijs derzelfde ontcijfering wedijver-

den, voor te komen. Maar het is in geen deele goed, dat vraagstukken der wetenschap op zulke wijs tot voorwerpen van overhaasten wedijver gemaakt worden; ware verdiensten zullen ten slotte altijd nog tijdig genoeg hunne regtmatige erkenning erlangen.

Op de historische resultaten van verschillenden aard, door RAWLINSON uit zijne vertalingen der opschriften getrokken, kan men dus thans nog evenmin met vereishte veiligheid bouwen. Wij veroorlooven ons daaromtrent hier slechts de volgende korte opmerkingen.

RAWLINSON meent, p. 426 verv., dat de hoogste God der Assyriërs, naar de opschriften niet NISROCH of anders, maar ASSARAH heet, en hij beweert, dat de gestalte met den arendskop, die op gedenkstukken zoo dikwijls in fraaije afbeeldingen voorkomt, en waarin men in *Engeland* thans algemeen den god NISROCH wil vinden, in het algemeen geen Assyrischen god voorstelt. Deze laatste beweesing komt geheel overeen met hetgeen door den ondergeteekende, bij de aankondiging der werken van LAYARD, in den vorigen Jaargang dezer *Gött. Anzeigen* p. 958, was opgemerkt. Maar het gevoelen, dat de hoogste Assyrische god ASSARAH heette, wordt door RAWLINSON hier nog ondersteund door de opmerking, dat de LXX, in het bekende verhaal aangaande SANHERIBS dood, 2 Kon. XIX, 57, het »huis des Gods NISROCH's" in dat van Ἰσσοράχ veranderen, als hadden deze LXX nog eene juistere herinnering aan de Assyrische oudheid bewaard gehad. Bij vergelijking echter van de verschillende lezingen in de uitgaven en Handss. der LXX, gelijk zij in het groote werk van HOLMES-PARSONS verzameld zijn, ziet men, dat de lezing Ἰσσοράχ of ook Ἰσοδράχ geenszins algemeen is, aangezien vele oorkonden 2 Kon. Νισσοράχ en Jez. XXXVII, 58 Μεσσοράχ hebben. De op beide plaatsen overeenstemmende lezing van het Hebreeuwsche

woord kan dus zonder nadere gronden door de LXX niet onjuist gemaakt worden; ofschoon het zeer gewenscht zou zijn, dat wij over dezen, slechts twee maal in het O. T. (daarenboven beide reizen uit dezelfde schriftbron) vermelden Assyrischen god, nader uitsluitel erlangen konden uit de Assyrische monumenten.

Nog minder bewijsbaar is, tot nog toe, het gevoelen van RAWLINSON, dat het land *Assyrië* van dezen god ASARACH of ASSARAH zijn' naam zou ontvangen hebben.

Op p. 478 verv. beweert RAWLINSON, dat de naam *Babel* op geen oud opschrift voorkomt, en dat hij vóór den tijd van NABUKODROSSOR onbekend geweest is. Zulk een verschijnsel zou door die »critici» in Duitschland, die geneigd zijn om het verhaal van den torenbouw van *Babel*, Gen. XI, voor zeer laat, op zijn hoogst eerst onder NABUKODROSSOR's heerschappij ontstaan te achten, met veel gretigheid kunnen opgevat worden, ten behoeve van hunne andersoortige bedoelingen. Maar wie den Pentateuch in zijn ontstaan en beteekenis nader heeft leeren kennen, zal niet twifelen, dat dit verhaal over den oorsprong van *Babel* lang vóór den tijd van den grootsten, althans ons meest bekenden, koning der Chaldeën moet geschreven zijn; en bovendien bezitten wij ook in MICHA IV, 10 een daarvan geheel onafhankelijk en volkomen zeker getuigenis, aangaande de aanwezigheid van dezen beroemden stadsnaam, ten minste uit de VIII^{ste} eeuw; terwijl uit dezelfde plaats blijkt, dat die naam toen reeds lang bestaan heeft. Op dit alles wordt door RAWLINSON geen acht geslagen, en hij schijnt de verdere gevolgen van zijne meening niet te hebben overwogen. Intusschen ook dan, wanneer (hetgeen echter eerst weder behoorde bewezen te worden) de naam *Babel* op openbare gedenkstukken te *Ninive* nimmer gebruikt geweest was, zou toch daardoor alleen zijn zóó late oorsprong niet bewezen zijn; het-

geen ook RAWLINSON zelf op die plaats wel bezwaarlijk zal hebben willen beweerden. Mogen dus de voorbarig haastige bijbelcritici, hoedanige wij er in Duitschland nog altijd in overvloed hebben, zelfs zulke die in naam der wetenschap het woord voeren, niet te vroeg over zulk eene „ontdekking” jubelen.

Wij kunnen aan het einde van deze aankondiging in het algemeen niet genoeg waarschuwen tegen onrijpe en onbedachtzame aanwending van de hier uitgesproken gissingen. Dat zich veel van hetgeen RAWLINSON hier, meest kort, ter neêr geworpen heeft, door verdere onderzoekingen, en vooral door de nog terug gehoudene verdere hulpmiddelen, bevestigen moge, wenschen wij opregtelijk; maar voor als nog betaamt ons in elken opzichte groote omzigtigheid. Zoo heeft men b. v. onlangs beweerd, dat de bovengemelde gedenkzuil van *Nimroed* moest opgericht zijn door eenen reeds van elders zeer bekenden Assyrischen koning, en dat de 31 regeringsjaren, die men er bij een opmerkzaam zoeken niet bezwaarlijk op aangeteekend vindt, de jaren zouden zijn van het rijk van SALMANASSAR, die hier de geschiedenis zijner eigen daden zou vereeuwigd hebben. Maar reeds de eerste veronderstelling, dat SALMANASSAR 31 jaren, of langer, zou geregeerd hebben, is van grond ontbloot; want hoe weinig wij ook uit onze tegenwoordige bronnen weten aangaande de regeringsjaren der Assyrische koningen van het lagere rijk, wij kunnen toch zoo veel zeker weten, dat SALMANASSAR op verre na geene 31 jaren geregeerd kan hebben. En zoo heeft men hier overal slechts met groote omzigtigheid voort te gaan.

Maar wij hebben ons voorgenomen om op een en ander nader terug te komen, zoodra er zich weder eene aanleiding toe zal opdoen.

